

Boris Vilde

Vanglapäevik ja -kirjad 1941–1942

Koostanud, kommenteerinud ja
järelsõnastanud Marek Tamm

Prantsuse keelest tõlkinud
Triinu Tamm

Tõlgitud käsikirjast:

Boris Vildé, Journal de Fresnes. Manuscrit autographe
Pariis, Bibliothèque nationale de France
NAF 28118 (1)

Käesoleva teose väljaandmist on toetanud Prantsuse Instituut Eestis.

Toimetanud Lauri Eesmaa
Korrektuuri lugenud Katrin Kern
Kujundanud Maris Kaskmann

© Koostamine, kommentaarid ja saatesõna. Marek Tamm ja Loomingu Raamatukogu, 2026

© Tõlge. Triinu Tamm ja Loomingu Raamatukogu, 2026

© Värsside tõlge. Malle Talvet ja Loomingu Raamatukogu, 2026

© Kaanefoto. Vikipeedia. Avalik kasutus

Kolleegium

Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Maria-Kristiina Lotman,
Ilona Martson, Elle-Mari Talivee, Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uiibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn
Tel: 627 6425
E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Aktaprint

ISSN 1406-0515

978-9908-858-11-1 (trükis)

978-9908-858-12-8 (epub)

VANGLAPÄEVIK

"je t'aime" à la Santé 3 4
le 29 juin - promenade à Paris dans une voiture
de luxe, quercis pour les cigarettes - Champs
Élysées
le 30 juin - Cherche-Midi Vu M-me S.

5) Le sang est une épice qui relève le goût d'une
vie la plus fade.

Pour endurer un état prolongé de souffrance sans
être brisé: les croyants ont la foi, les natures
d'une vitalité extraordinaire - l'espoir et même
les détraqués, il faut qu'ils aient à la portée
de leur main un moyen de suicide, alors
ils peuvent attendre...

Enfant, nous nous savons immortels, adultes

5) nous cherchons des raisons d'y croire,
vieillards, il ne nous reste que la peur
de la mort.

La vie nous paraît aussi naturelle que l'air
qui nous entoure c'est pourquoi la mort
5) nous semble anormale et nous sommes
incapables de la concevoir comme un hasard,
comme un accident (d'où le mythe général
du péché originel, de l'accident originel).
En réalité c'est peut-être la vie qui est
est un accident merveilleux, un hasard
extraordinaire... mais comment étant en vie
envisager la vie du point de vue d'un
mort? C'est vraiment dur.

„ma armastan sind“ La Santé¹

29. juuni – sõit luksusautoga läbi Pariisi,² sigaretijärjekorrad – Champs-Élysées.

30. juuni – Cherche-Midi. Nägin pr S-i.³

—

Oht on vürts, mis lisab maitset ka kõige läägemale elule.

Et taluda pikemat aega kannatust ilma murdumata: usklikel on usk, erakordse elujõuga natuuridel – lootus, ja neil, kes on kõigest lahti lasknud, peab olema käeulatuses vahend enesetapuks, siis võivad nad oodata...

—

Lapsena teame, et oleme surematud, täiskasvanuna otsime põhjendusi seda uskuda, vanast peast jääb meile ainult surmahirm.

—

Elu näib meile niisama loomulik kui meid ümbritsev õhk. Seepärast tundub surm meile ebanormaalne ja me kaldume seda käsitlema juhusena, õnnetusjuhtumina (sellest ka üldlevinud müüt pärispatust, algsest õnnetusest). Võib-olla on tegelikult hoopis elu üks imeline õnnetus, erakordne juhus... Kuidas aga elavast peast kujutleda elu surnu vaatepunktist? See on pagana raske.

Just üksikkongis ilmneb inimese tegelik mõõde.

Tarkus on mõistuse suhtes sama mis headus viisakuse suhtes.

Счастье выстрадать надо.⁴ Õnn tuleb kannatades välja teenida. Võib-olla mitte õnn. Aga meelerahu.

1 Selle lause leidis Vilde La Santé vanglas ühe paki pakkepaberilt, nagu ta kirjutab oma abikaasale 16. jaanuaril 1942 (vt lk 103), pidades seda lauset üheks päeviku lähtepunktiks. – *Siin ja edaspidi koostaja kommentaarid.*

2 Tõenäoliselt käib jutt ülekuulamisele viimisest Saussaies' tänavale Saksa julgeolekupolitsei ruumidesse, mis andis Vildele võimaluse sõita autoga läbi Pariisi. Tollal hoiti Vildet veel La Santé vanglas.

3 Cherche-Midi oli Pariisis Saksa okupatsioonivõimude kasutatud sõjaväevangla. Alates 16. juunist Fresnes'is viibinud Vilde toodi sinna 30. juunil tõenäoliselt mõne kaassüüdistatavaga vastandamiseks. „Pr S-i“ pole võimalik kindlalt tuvastada: kõne alla tulevad Alice Simonnet ja Sylvette Leleu, mõlemad olid Cherche-Midis vangistatud; nime algustähe järgi on Simonnet siiski tõenäolisem.

4 Õnn tuleb kannatades välja teenida (vene k).

Häda pole mitte selles, et maailmas on liiga palju kannatusi, vaid selles, et on liiga palju viljatuid kannatusi.

Ebausk on iseseisvustunde aseaine, kui me oleme võimetud sündmuste käiku muutma.

Minu elus oli aeg, kui olin valmis tegema enesetappu paljast uudishimust (et saada teada, mis on surm ja teispoolsus). Nüüd pole mul enam nii kiire, ma tean, et ta ootab mind juba.

Kui armunud ma kunagi surma olin ja kui kannatamatu; täna olen ma temaga abielus, armastan teda endiselt, aga olen temaga nii harjunud, et peaaegu ei mõtlegi ta peale.

Aga elu? Ma armastan seda aina enam ja aina rohkem „kogu täiega“ (sellest ka kasvav ükskõiksus detailide suhtes). Nagu armukest, kellest ollakse mõnikord väsinud, kuid mitte kunagi tüdinud.

Kristlus inimlikustas Jumala, budism jumalikustas inimese (ja looduse).

Põgenemised. Inimene on kahekordselt vang: selles 3- (4-?) mõõtme-
lises maailmas ja oma minas. Sellest ka tema üksindus. Vahendid põge-
nemiseks või osaduseks. Jumalas (vrd Berdjajev⁵). Kunst, armastus,
surm („Sparkenbroke“⁶). Ainult surm vabastab meid (kui nisuiva ei
sure) täielikult. Armastus (armastuse akt) on surma eelkuju. Selle läbi
kogeme surma eelaimust. Sellest ka kohutav ärkamine (jube üksindus
kahekesi). „Post coitum...“ Ja ometi on see seda väärt. Mõned hetked
surematust on oma hinda väärt. Oopium, muusika, isegi sport (ohtlik)...
Aga on ka puhtaid ekstaase, mis tulevad seestpoolt, ilma välise ajen-
dita. Hetked, kui ma tunnen, kui ma tean, et olen osa igavesest elust.
Seda juhtub väga harva ja see toimub ilma näilise põhjuseta. See käris-
tab korraga katki üksinduse kesta, läbib „mina“ müürid. See ei ole
põgenemine unustusse (nagu oopium), see ei ole osaduse ekstaas teise
vangiga (armastus), see ei ole veel lõplik vabanemine (surm), vaid
„puhkuseluba“, põgus hüppeskäik – tõeline. Teid nabitakse küll uuesti
kinni, aga te olete siiski vilksamisi näinud vabadust.

5 Nikolai Berdjajev (1874–1948) – vene religioonifilosoof, kelle mõtlemises olid kesksed inimese üksindus, endasse suletud mina ja osaduse võimalus Jumalas. Vilde viitab tõenäoliselt tema teosele „Я и мир объектов“ (1934), mille tõlkis prantsuse keelde Vilde abikaasa Irène Vildé-Lot, see ilmus 1936. aastal pealkirjaga „Cinq méditations sur l'existence“.

6 Charles Morgani (1894–1958) 1936. aastal Inglismaal ilmunud romaan, mille peateema-
deks on kunst, armastus ja surm.

Kui ma oma elule tagasi mõtlen, näen nii palju väiklust, argust, matslikkust ja (eelkõige) valesid, milles olen süüdi – ja ometi tean, et sellel ei ole tähtsust. Minus on mingi asi (või selle asja võimalikkus), mis on sellest kõigest kõrgemal. Võib-olla on igas inimeses? Naised tajuvad seda intuiitiivselt. –

Mõista tähendab andestada – nonsenss; kui mõistad, siis tead, et andestamist pole vaja, sinust saab kaasosaline. Aga harva suudetakse lõpuni mõista. Aktsepteerida, ilma et mõistaks – sealt algabki armastus.

Meie püüded saavutada teisega osadust: kaastunne, sõprus, headus, armastus – nagu kinnipeetavad, kes koputavad vastu vanglaseinu, et omavahel rääkida – me ei näe üksteist. Kuid ometi on see lohutav.

Seepärast on inimlikkus meile praegu nii vajalik. Olla inimene ja alles seejärel sakslane, sõdur, kohtunik, mees, isa, katoliiklane, kunstnik. Kui võimatu näib see meie päevil (ja alati?). Just selle poole püüdlen ma juba ammu ja see õnnestub mul vaid pooleldi. Aga igatahes olen ma õppinud lihtsust, see on suur asi. Kui mul ometi oleks annet... Aga ka see on teisejärgulise tähtsusega.

Aeg-ajalt ma suudan kõigest lahti lasta, loobuda kõigest, millest koosnes minu elu, kuid mitte Irène'ist⁷. Temast ma ei suuda lahti lasta. See näitab minu armastuse tõelist mõõtu – tema ainsana seob mind olemasoluga (aeg-ajalt). Ja see on ime. Miks ja kuidas ma teda armastan? Selles ei ole füüsilist iha (tema suureks kahetsuseks, kuigi ka tal endal seda ei ole), mis oli olnud enne armastust. Ma näen teda sellisena, nagu ta on, kõigi tema puuduste ja inetustega (isegi nendega, millest tal endal aimugi pole), on hetki, kui tema kohalolu muutub mulle koormavaks või mind tüütab. Ja ometi on ta mulle hädavajalik. Ma panen teda kannatama, aga ma ei tunne ennast tema ees süüdi, ma ei tunne ka tänulikkust selle eest, mida ta minu heaks teeb. Kaastunnet, jah, ja väga suurt hellust. Sõprus, usaldus. Aga kõik see on teisejärguline. Nende tunnete põhiolemuseks, mida ma Irène'i vastu tunnen, on irratsionaalne intuitsioon (eelaimus) ühest teisest Irène'ist, kellest ka tema ise midagi ei tea ja kes saab end ilmutada ainult mulle. Ja veelgi enam – üksnes kokkupuutes temaga ilmutan ma ennast lõpuni. Vastastikune eksklusiivsus. Aga tundub, et tema ei taha seda näha. Aga

⁷ Irène Vildé-Lot (1910–1987) – Boris Vilde abikaasa, kellega ta abiellus 1934. aastal.